

ДО ПИТАННЯ ДЕЯКИХ КРИТЕРІВ ОЦІНКИ ДЕМОКРАТИЧНОСТІ НАРОДНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА

Заяць Наталія Володимирівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ

Як відомо, «демократія» досить давнє поняття, воно існує більше двох тисяч років. Однак і до сьогодні вчені політологи, соціологи, філософи, юристи та політики не можуть дійти до єдиної думки щодо фундаментальних питань сутності цього явища.

Труднощі з визначенням демократії виникають вже на етапі визначення поняття «демос». Одні вчені вважають, що поняття «демос» у Стародавній Греції включало в себе все цивільне населення полісу. Виходячи саме з такого розуміння, «демос», демократія значить «народовладдя». Наприклад, відомий італійський історик в галузі держави та права П. де Франчиши писав: «Демократія, відповідно етимології цього слова, є правління демосу, тобто з погляду конституційної теорії, - всіх жителів полісу». Проти етимологічного ототожнення демократії з «народовладдям» виступила група дослідників, які зазначали, що слово «демос» мало в Стародавній Греції інше, ніж «народ», значення, і мається на увазі швидше «маса» і більше того не цивільна.

Вчені не можуть дійти єдиної думки і щодо призначення демократії. В науці склалося два підходи щодо цієї проблеми. Прихильники одного з них пов'язують призначення демократії з пошуком загального блага та вбачають в демократії засіб виявлення загального блага. Прихильники ж іншого - вбачають в демократії механізм для управління владними відносинами. Вони вважають, що владу можна контролювати, перетворюючи її на об'єкт електорального змагання.

Твердженням про те, що демократія спрямована чи повинна бути спрямована на загальне благо, знаходить свій класичний прозв'язок у працях Ж.-Ж. Руссо, насамперед у його висловлюваннях про те, що процедури прийняття рішень повинні прагнути до виявлення загальної волі, яка є втіленням загального блага.[1]

Основні елементи розуміння призначення демократії як засобу виявлення загального блага досліджені також і в працях відомого американського вченого та громадського діяча Дж. Дьюї. Відповідно його висновків, демократичне правління базується на переконанні, що жодна людина чи група людей не володіють достатньою мудрістю для управління іншими без їх згоди, тобто без врахування їх власних потреб, бажань чи уявлень про те, як необхідно вести суспільні справи та розв'язувати соціальні проблеми. Саме це, передбачає, з одного боку, рівність, оскільки суспільна воля виникає як сукупний вираз ідей багатьох, а з іншого - наявність можливості через право та обов'язок формувати та виражати думки щодо свого місця в межах соціального порядку. На його думку, саме в цьому і міститься демократична ідея в її узагальненому соціальному значенні - ключова для розуміння демократії як способу життя.

Думка про те, що демократія повинна бути спрямована на виявлення та розробку загального блага, притаманна і сучасним зарубіжним вченим. Вони вважають, що демократія - це особливий тип соціальної організації чи система прийняття рішень. Рішення вважається прийнятим демократично тією мірою, якою воно втілює в собі артикульовані уподобання більшості і є результатом процесу, в межах якого були однаково задіяні, обговорені, оприлюднені, зіставлені і враховані волевиявлення всіх. Демократія є одночасно і загальною системою, що забезпечує відкриту конкуренцію конфліктуючих інтересів та протилежних цілей, і системою організації суспільного обговорення, покликана напрацьовувати та просувати загальні інтереси і колективні цілі.

Таким чином, можна зробити висновок, що однією з суттєвих характеристик розуміння призначення демократії як засобу вироблення та виявлення загального блага є можливість участі громадян в управлінні справами суспільства при здійсненні демократії.

Інший підхід до визначення демократії як механізму управління владними відносинами досить чітко сформулював Йозеф Шумпетер. Він стверджує, що «демократичний метод - це такий інституційний устрій для прийняття політичних рішень, в якому індивіди набувають влади приймати рішення шляхом конкурентної боротьби за голоси виборців».[2]

Різниця в розумінні призначення демократії призвела до різниці в розумінні народного представництва. Саме про це пише професор Ш.Н. Єзенштадт: «Всі розуміння демократії мали свої власні - і потенційно суперечні один одному - інституційні ідеологічні наслідки. Навіть більше, вони вели до появи різних настанов стосовно правил політичної гри і, що особливо важливо, - до виникнення різних за характером конституційних установ та представницьких інститутів».

В чому ж суть представництва?

Представництво взагалі досить широке поняття, воно існує в багатьох сферах суспільної організації. В загальному розумінні представництво є виразом будь-яких інтересів, за наявності підстав здійснення будь-яких дій однією особою в інтересах та від імені іншої особи. Наприклад, поняття представництва використовується в різних галузях права - в цивільному,

Г ільно-процесуальному, кримінально-процесуальному, міжнародному праві. Конституційному праві представництво безпосередньо пов'язане з відносинами влади і тому є однією з фундаментальних категорій.

Поняття «представництво» широко використовують не тільки в публічному, але й у приватному праві. В приватному праві поняття «представництво» надається особливе значення, оскільки мова йде про здійснення цивільно-правових угод одним суб'єктом приватного права від імені іншого суб'єкта. За таких обставин законодавець вимагає, щоб повноваження представника були оформлені документально або були б достатньо чіткими. Цивільний кодекс України, регулюючи правові відносини в сфері цивільно-правового представництва, встановлює такі правила: урівноважена особа не є представником особи, яка діє від свого імені, навіть якщо в інтересах інших осіб; представник не може здійснювати угоди щодо себе особисто від імені особи, яку він представляє; не допускається здійснення через представника угоди, яка за своїм характером може бути укладена лише особисто; за відсутності повноважень діяти від імені іншої особи чи за перевищення таких повноважень угода вважається укладеною від імені та в інтересах особи, що її уклала, якщо тільки особа, яку представляють, в подальшому безпосередньо не дасть згоди на цю угоду.

Цивільстична наука внесла чимало нового в юридичну конструкцію представництва, що частково може бути використано у конституційному праві. В літературі поширеною є думка, що «до послуг представників вдаються заради того, щоб скористатися спеціальними знаннями та досвідом представника». Виділяють юридичні та фактичні причини використання представництва у цивільному праві, серед яких відсутність необхідних знань, завантаженість іншими справами та інше. Природно, що схожі цілі характерні і для системи народного представництва, оскільки парламентарі більшою мірою, ніж рядові громадяни, володіють інформацією і завдяки професіоналізму здатні більш кваліфіковано впливати в житті потреби та інтереси громадян. [3]

У публічному праві поняття «представництво» надається схоже значення, але правові конструкції суттєво відрізняються. Так, в Конституції України це поняття використовується відповідно до інститутів Президента України (ст. 103.) та Верховної Ради України (ст. 78), у контексті «неможливості мати інший представницький мандат». [4]

Не можна сказати, що в наведених випадках суб'єкт, якого представляють, визначений чітко та однозначно, як можна спостерігати у приватному праві. Однак, і Президент України, і Верховна Рада України представляють багатонаціональний народ України, який є носієм суверенітету та єдиним джерелом влади. Саме про це свідчить схожа форма отримання посад Президента України та депутатів Верховної Ради України: і Президент, і депутати обираються всенародно шляхом прямих виборів.

Слід зауважити, що в публічному праві термін «представництво» широко використовується і у випадках, коли певна посадова особа уповноважується представляти певний орган державної влади чи орган місцевого самоврядування. Так, відповідно до ст... Закону України від _____ року «Про Кабінет Міністрів України» Прем'єр-міністр має право представляти уряд; так само і ст... Закону України від _____ року «Про Конституційний Суд України» уповноважує голову Конституційного Суду правом представляти Конституційний Суд у відносинах із державними органами, організаціями,

суспільними об'єднаннями, а також виступати із заявами від імені Конституційного Суду.

Порівняльний аналіз інституту представництва у публічному та приватному праві дозволяє зробити такі висновки: по-перше, як в публічному, так і в приватному праві доречною є загальна конструкція правовідносин між представниками та тими, кого представляють; по-друге, в публічному праві не завжди чітко визначено об'єкт правових відносин та його суб'єкти (особливо, коли мова йде про народне представництво).

Дійсно, якщо громадянин за дорученням представляє комерційну організацію, завжди не важко з'ясувати, якими саме правами та обов'язками він володіє, представляючи її. Те саме можна сказати і про випадки, коли керівник державного органу представляє цей орган у відносинах з іншими суб'єктами права (його повноваження обмежені компетенцією державного органу). Але значно складніше визначити, якими повноваженнями, виходячи з конструкції народного представництва, володіє депутат, вибрана посадова особа чи парламент в цілому; важко визначити, з приводу якого об'єкта права між ними виникають, змінюються чи припиняються правові відносини. Ця проблема не обмежена рамками юридичної науки, має політологічний, соціологічний і філософський характер та потребує більш широкого наукового дослідження.

Список використаних джерел:

1. Руссо Ж.-Ж. Рассуждение о происхождении и основаниях неравенств между людьми / Ж. Ж. Руссо; [пер. А. Д. Хаютина] // Руссо Ж. Ж. Трактаты. - М.: Наука, 1969. - С. 31 - 108.
2. Шумпетер Й. А. Капіталізм, соціалізм та демократія / Й. А. Шумпетер; [пер. з англ.; предисл. і общ. ред. В. С. Автономова]. - М.: Экономика, 1995. - 540 с.
3. Богданова Н. А. Надконституційність і наднормативність в системі характеристик конституції. Конституція як символ епохи. в 2-х томах. Н. А. Богданова // [под. редакцией С. А. Авакьяна]. - Т. I. - М. 2004. - С. 45.
4. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р., станом на 15 лютого 2013р. - К.: Паливода А. В., 2013. - 62 с.

ЗМІСТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРАВА БРАТИ УЧАСТЬ В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВНИМИ СПРАВАМИ

Букач Володимир Володимирович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри загально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ **Сокрут Володимир Миколайович**, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ

Політичні права та свободи громадян можна розглядати як можливість участі в управлінні державними справами, обирати та бути обраним, об'єднання у політичні партії та громадські організації, мирних зборів, мітингів, демонстрацій, вуличних походів та звернення. Дані можливості гарантуються Конституцією України та забезпечені законодавчими актами. Вони дозволяють громадянам у встановлених межах активно впливати на організацію і діяльність держави та її органів, інших суб'єктів політичної системи, а саме: політичну область суспільних відносин, так і брати участь у соціальному житті суспільства.

Пріоритетним політичним правом, яке належить громадянам України, є право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському і місцевому референдумах, вільно обирати і бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування [1, с.24-27].

Основи теорії юридичного змісту суб'єктивних прав були закладені ще М. Александровим, який розглядав це право як єдність трьох можливостей:

а) вид (міра) можливої поведінки; б) можливість вимагати відповідної поведінки (здійснення відомих дій або, навпаки, утримання від дій) від інших (зобов'язаних) осіб; в) можливість звертатися в окремих випадках за допомогою щодо захисту та відновленню порушеного права не лише до громадськості, але й органів та посадових осіб державного апарату [2, с.225]. Крім того, ідею тричленної структури суб'єктивного права розділяють більшість вчених-теоретиків. Так, А. Колодій зазначає про те, що у загальному вигляді зміст будь-якого суб'єктивного права полягає у тому, що воно надає уповноваженому такі можливості: а) поводити себе певним чином (право на